

HERTA KUNA

UDIO FRANJEVAČKE KNJIŽEVNOSTI XVIII VIJEKA U STVARANJU LITERARNOG JEZIKA ZAPADNOG SRPSKOHRVATSKOG PODRUČJA

(REFERAT)

Tokovi razvoja standardnog srpskohrvatskog jezika od početka XIX v. relativno su dobro proučeni¹ i mada nije kazana posljednja riječ, činjenice su općepoznate i relacije uočene u glavnim potezima. Stanje u XIX v. i sva previranja koja su se zbivala na nacionalno nejedinstvenoj teritoriji srpskohrvatskog jezika rezultiraju djelomično iz različitih literarnojezičkih tradicija ranijih perioda, čiji je uticaj, zavisno od područja, bio manje ili više presudan za dalji razvoj, kao i za dileme i kolebanja koja su se pojavljivala tokom XIX v. Međutim, upravo problematika predstandarda nije ni na jednoj strani dovoljno proučavana i suodnosi literarnojezičkih tradicija pojedinih područja, kao i njihovo uklapanje u okvire novonastalog standardnog srpskohrvatskog nije posebno osvijetljavano.²

Pri tome činjenica da srpskohrvatski standardni i u momentu svoga nastajanja prekriva ne samo nacionalno nejedinstvenu teritoriju nego i teritoriju ispresijecanu državnim granicama zahtijeva dublje proučavanje literarnih tradicija s lingvističkog aspekta, kao

¹ Belić A., *Vukova borba za narodni i književni jezik*, Bgd., 1947; Ivić M., *Jedno poređenje Vukovog jezika sa našim današnjim književnim jezikom*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku I, Novi Sad, 1957, str. 114—126; Brozović D., *Standardni jezik*, Zgb., 1970; Vince Z., *Pravopisno-jezična previranja u sjevernoj Dalmaciji prije 1860. god.*, Zadar, 1961; Jonke Lj., *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zgb., 1965. i dr.

² V. D. Brozović, n. d., str. 129 i d.

i vanlingvističkih komponenata koje su inicirale određena rješenja. U tom pogledu književno-jezička situacija XVIII v., naročito kad je u pitanju zapadno područje, imala je presudan uticaj na izbor rješenja, kao što su i opći društvenopolitički uslovi diktirali razvoj u gro-planu.³

Književnost koja je na velikom dijelu srpskohrvatskog područja preovladavala tokom cijeloga XVIII v., a čiji konijeni sežu do samih početaka XVII v., jeste tzv. protureformacijska književnost, inicirana od katoličke crkve i rimske Congregatio de propaganda fidae, a na srpskohrvatskom tlu provođena u prvom redu od franjevaca i jezuita, uz pripadnike drugih redova, kao što su pavlini.⁴ U zemlji gdje je protestantizam bio, u suštini, manje značajna i kratkotrajna pojava, ograničena na zone i geografske i jezičke periferije (Istra, u manjoj mjeri Hrvatsko primorje i krajnje zone kajkavskog područja), protureformacija je odigrala značajnu ulogu u uvođenju narodnog jezika u literaturu. Pri tome se Vatikan poslužio franjevačkom organizacijom, koja je na tom terenu imala najstariju tradiciju i koja je, u suštini, bila najmonolitnija.⁵

Pojaва franjevaca na ovom tlu pada još u srednji vijek (početak XIV v.) i u najranije doba organizacija im je jedinstvena za čitavo južnoslavensko područje, a centar joj predstavlja geografsko središte ovog područja, tj. Bosna, pa je tako i nazvana Bosna srebrena. Unatoč kasnijem cijepanju i odjeljivanju pojedinih provincija, kao i sužavanju franjevačkog djelovanja poglavito na ona područja koja su iskonski pod jurisdikcijom rimske crkve,⁶ na srpskohrvatskom tlu ostala je tokom vijekova prisutna povezanost franjevačkih provincija, naročito u domeni literarnog rada, koji se, što je i logično, usko vezuje za rješavanje praktičnih jezičkih pitanja ove literature. Tako, iako je već sredinom XVIII v. staro jezgro franjevačke provincije Bosne srebrene organizaciono razdvojeno od svojih južnih i sjevernih dijelova formiranjem posebne slavonske, a još ranije dalmatinske provincije,⁷ uzajamnost i povezanost u sferi kulture i, naročito, na području literarnog stvaralaštva nisu time bitno prekinuti u svom kontinuitetu. O tome govori kolanje knjiga po franjevačkim bibliotekama, rasprostranjenost i popularnost pojedinih pisaca na susjednim, pa i daljim teritorijama, preuzimanje tema, pa i jezički uticaji, miješanje i suodnosi grafijskih škola i sl.⁸

³ V. Kuna H., *O jeziku bosanske franjevačke književnosti*, Pregled LXII, Sarajevo, 1972, str. 539—547.

⁴ V. M. Murko, *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, Prag, 1927, str. 27—36, 40.

⁵ V. M. Murko, n.d., str. 36—37.

⁶ Istina, Bosna srebrena obuhvatala je nominalno i Srbiju, Vojvodinu i znatan dio Mađarske, ali se stvarno djelovanje franjevaca uglavnom ograničavalo na sjeverno vojvođansko područje nastanjeno Bunjevcima.

⁷ V. Batinić M., *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini*, III, Zgb., 1884, str. 94—96, 11; Jelenić J., *Kultura i bosanski franjevci* I, Saraj., 1912, str. 141—143; Zlatović St., *Franovci države presvetog odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zgb., 1888, str. 251 i d.

⁸ V. M. Murko, n. d., str. 36, 59 i d.; Kuna H., *Jezik fra Filipa Laštrića*, Saraj., 1967, str. 26—30.

Vjerska orijentacija franjevačke literature, njeni utilitaristički ciljevi i propagandni karakter bitno su uticali u dva pravca: na njenu orijentiranost, u prvom redu, prema čitaocu katoliku, te na karakter rješenja u sklopu jezičke problematike. U Bosni i Hercegovini, gdje je vjerska pripadnost bila uglavnom presudni faktor i za kasnija nacionalna opredjeljivanja, franjevačka djelatnost značila je i vezivanje jednog dijela stanovništva u kulturnom pogledu za zapadno, tj. za hrvatsko područje. Ovakva orijentacija bila je u izvjesnom smislu odlučujući faktor i za kasnija zbivanja oko izgradnje standardnog jezika na općem srpskohrvatskom planu⁹, s obzirom na određenu povezanost zapadne hrvatske aree sa dijelom centralnog štokavskog terena, koja je proizašla iz takve konstelacije. Pri tome su državne granice, koje su sve do početka XIX v. odjeljivale bosanske franjevece, bile relativno beznačajna prepreka strujanjima na literarnojezičkom planu, pogotovo u starije doba kada je franjevačka organizacija čuvala svoju monolitnost na širem području Slavonije, Dalmacije i Bosne i Hercegovine.

Ovdje treba imati u vidu činjenicu da je uže hrvatsko područje kajkavsko i čakavsko,¹⁰ te da je takva i njegova literatura XVI—XVIII v., mada su već u XVII v. prisutne tendencije artificijelnog niveliranja sva tri glavna dijalekta na kajkavskoj teritoriji.¹¹ (Ostavljam po strani dubrovačko-dalmatinsku književnost XV—XVII v., u kojoj, istina, dolazi takođe do međudijalekatskih dodira, ali se oni svode na međusobne jezičke uticaje bez stvaranja hibridnog jezika). Koine stvoren u okviru franjevačke literature suštinski je drugog tipa, s obzirom da je manje artificijelna tvorevina, te da se nivelacija vrši unutar jednog dijalekatskog tipa, a uticaji drugih dijalekata svedeni su pretežno na leksički plan i do izvjesne mjere na sintaksu. Osim toga, ovaj koine postavljen je u okvire literature koja je i tematski, manje-više, jednoobrazna, tako da je njen karakter u više pravaca bio presudan i za jezičke osobine, ukratko rečeno, karakter korpusa uslovio je karakter jezika. Međutim, ovdje je potrebna jedna napomena. Govoreći o jeziku franjevačke literature mora se imati u vidu opći karakter tzv. donacionalnih literarnih jezika, u kojima je do nivelacije jezičkih osobina u pravcu koinea dolazilo, manje-više, spontano, što znači da iako se pojavljuje izvjesna unutrašnja jezička norma, ona nije strogo precizirana niti kodificirana i njeni okviri su do izvjesne mjere labavi i zavisni od čitavog niza vanlingvističkih momenata.¹² Među njima

⁹ V. Brozović D., n. d., str. 133 i d.

¹⁰ Danas je Slavonija, kao i štokavski hrvatski krajevi južno od Save, sastavni dio SR Hrvatske, međutim, u doba turske ekspanzije to područje je u okviru turske carevine.

¹¹ V. Hadrovicz L., *Zur Geschichte der einheitlichen kroatischen Schriftsprache*, Budimpešta — Leipzig, 1942, str. 21 i d.; Kuna H., Štokavski u funkciji literarnog i standardnog jezika na kajkavskoj jezičkoj teritoriji, *Književni jezik*, br. 1, Saraj. 1972, str. 22—36.

¹² O ovoj problematici v. Vinogradov V. V. Različija među zakonomernostjama razvitija slavjanskih literaturnyh jazykov v donacionalnjnuju i nacionalnjnuju epohu, Moskva, 1963; Rusanovski V. M., Voprosy normy na raznyh etapah istorii literaturnogo jazyka, *Voprosy jazykoznanija* 4. Moskva, 1970. str. 57.

ističe se sociološko-politički okvir literature kojoj koine pripada, momenat njene pojave, intelektualni nivo pisaca i publike, njihova kulturna, politička i nacionalna orijentacija. Od svih tih momenata zavisice, u prvom redu, koificijent unutrašnje koherentnosti koinea, njegova praktična upotrebljivost i stepen normiranosti.

U konkretnom primjeru, kako je već rečeno, riječ je o literaturi koja se razvila u okviru jedne vjerske organizacije, čiji su dijelovi međusobno odvojeni državnim, a zatim i unutrašnjih organizacionim granicama, tako da pored povezanosti i nesumnjivih dodira mora biti uziman u obzir i faktor podvojenosti i egzistiranje manjih nukleusa, čija je neovisnost očita u sklopu opće i zajedničke književnosti cijelog srpskohrvatskog područja. Postojanje posebne hrvatske provincije uz bosansku, zatim kasnije odvajanje slavonske i dalmatinske stvaralo je, nesumnjivo, područja koja su, istina, s prvobitnim centrom ostajala u jačem ili slabijem kontaktu, ali koja su imala svoju problematiku i rješavala je u skladu sa svojom situacijom. U stvari, međusobna povezanost centara direktno je proporcionalna vremenu zajedničkog života, a jedan od bitnih faktora je i dijalekatska baza, zatim potrebe stanovništva, odnosno publike. Osim toga, franjevačka književnost posmatrana u cjelini nije izolovana ni od kulturne djelatnosti drugih srodnih vjerskih organizacija, naročito tamo gdje je takva djelatnost ispoljenija, kao što je slučaj u Dalmaciji i kasnije u Slavoniji.¹³ Veze u tom pravcu su relativno jake, naročito jer se dodir ostvaruje na planu tematike i zajedničkih literarnih uzora, što doprinosi inkorporiranju u zajednički literarni fond i utiče na proširenje koinea. Proces i ove vrste zavise, naravno, i od istorijskog momenta, a tendencije ujednačavanja, a samim tim i širenje zajedničkog koinea na veći prostor inicirane su i općim evropskim protureformatorskim koncepcijama, iza kojih je stajala rimska crkva¹⁴, a kasnije i nacionalnim kretanjima koja su postepeno zahvatala i Balkan.

Identičnost vjerskog i nacionalnog opredjeljenja na ovom prostoru faktor je koji franjevačkoj literaturi povećava značaj u relacijama stvaranja predstandardnog idioma hrvatskog prostora, bez obzira što sami bosanski franjevci svoje nacionalno hrvatsko opredjeljenje izražavaju u cjelini tek polovinom XIX v.¹⁵ Prevažadno katolička vjerska orijentacija, međutim, vezuje franjevačko djelovanje za zapadnu areu srpskohrvatskog prostora, te mada je s čisto

¹³ Dubrovački jezuiti Kašić i Mikalja po djelatnosti i koncepcijama u pogledu jezika literature vrlo su bliski dalmatinskim franjevcima, naročito A. Kašiću i F. Grabovcu (v. o tom Murko M., n. d., str. 59—85) dok se u Slavoniji XVIII v. franjevačka djelatnost prepliće s jezuitskom, naročito u periodu kada je zbog reformi Josipa II prekinut rad jezuita.

¹⁴ Koncem XVI v. u Vatikanu se ozbiljno razmišlja o zajedničkom literarnom jeziku za južne Slovene, a već početkom XVII v. javlja se B. Kašić sa svojom gramatikom *Institutiones linguae illyricae*, Rim 1604, te Mikalja s prvim srpskohrvatsko-talijanskim rječnikom „Blago jezika slovinskoga (Loreto-Ancona, 1651), v. o tom opširnije M. Murko n. d., str. 62 i d., te M. Kombol. Povijest hrvatske književnosti do preporoda, str. 205—207.

¹⁵ V. Jelenić J., n. d., sv. II, str. 210—213. Naravno, slavonski, a naročito dalmatinski franjevci svoje hrvatsko nacionalno opredjeljenje izražavaju znatno ranije, u XVIII, odnosno XVII v.

lingvističkog stanovišta povezanost bosanskog prostora na jezičkom planu jača sa istočnom štokavskom areom nego sa zapadnom čakavsko-kajkavskom, u sferi literarnog jezika pretežniji je faktor literarne orijentacije, zajedničkih ideja i uzora, koji onda utiču i na stepen i pravac jezičkih uticaja. Na profil koinea utiču u velikoj mjeri i principi praktične primjene, što znači da je propagandni karakter ove literature, koja teži da bude maksimalno demokratska i pristupačna, uslovio preferiranje značaja čitaoca (slušaoca) kao mjerila upotrebne vrijednosti koinea.

Ova komponenta je uticala na relativno veliku labavost norme i na traženje kompromisnih rješenja, upravo takvih koja bi mogla da pokriju što veći prostor. S druge strane, morao se uzimati u obzir relativno nizak kulturni i intelektualni nivo čitalaca (slušalaca), koji su mogli da prihvate koine samo pod uslovom da zajedničke osobine maternjeg govora i literarnog jezika ne padnu ispod određenog minimuma koji obezbeđuje potrebnu mjeru razumijevanja, čime je obezbjeđivano funkcioniranje literarnog jezika kao instrumenta kulture, ali što je istovremeno uticalo na to da se u koineu zadrži i izvjestan broj osobina iz mjesnih govora, ukoliko su sa stanovišta literarnog jezika sekundarnog karaktera, naročito na fonetskom planu.

U procjepu između dva u suštini suprotna zahtjeva: veće rasprostranjenosti i što manje diferenciranosti prema lokalnom govoru, pojedine veće aree, naročito ukoliko su politički ili organizaciono izdvojene, zadržavaju jedan tip najmarkantnijih osobina svoje šire dijalekatske aree kao diferencijalnu oznaku prema ostalim u okviru zajedničke franjevačke književnosti, kao što je npr. izrazitiji ikavizam dalmatinske i slavonske književnosti prema mješovitom ikavsko-ijekavskom refleksu bosanskog terena.¹⁶ Isti razlog je uticao i na nešto jače izražen šćakavizam slavonskih franjevac, ¹⁷ dok je pretežniji štakavski refleks Bosanaca najvjerovatnije produženje stare tradicije čitanja digrafa **III** kao *št*, što je, vjerovatno posljedica dubrovačkog i hercegovačkog uticaja.¹⁸ Jezički planovi na kojima je koherentnost cijele franjevačke literature dolazila jače do izražaja su leksički i sintakstički, a samo do izvjesne mjere i morfološki, naime, previranja koja su u to vrijeme još uvijek prisutna u sistemu nominalne deklinacije (pluralski padeži) do-

¹⁶V. Kuna H., *Jezik fra Filipa Laštrića*, str. 60—61, te *Jezik bosanske franjevačke književnosti XVII i XVIII v. u svjetlosti književno-jezičkog manira*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XIV/1, Matica srpska, Novi Sad, 1971, str. 45. (Greškom autora je u Zborniku ispušteno iz naslova *franjevačke*, pravilan naslov je ovdje naveden.) T. Maretić, *Jezik dalmatinskih pisaca XVIII v.*, Rad JAZU 209, Zgb., 1915, str. 183—184, te *Jezik slavonskijeh pisaca*, Rad JAZU 180, Zgb., 1910, str. 151.

¹⁷V. Maretić T., Rad 180, str. 156.

¹⁸Berlinska „Aleksandrida“ XVI v., koja se s puno vjerovatnosti može smatrati bosanskom, ima sasvim dosljedno za digraf **Ψ** vrijednost *št*, što se vidi iz karakterističnih primjera u tekstu (v. Van den Berk Ch. A., *Der „serbische“ Alexanderroman*, München, 1970). U tom je pogledu informativan i Divković koji ima **Ψ** samo u vrijednosti *št*, a uz to zadržava i poluglas, koji se nalazi u starim bosanskim poveljama.

nekle zamućuju uvid obiljem paralelnih oblika, za koje se ne može uvijek utvrditi odnos prema živim lokalnim govorima.¹⁹

Pri identifikaciji ovog koinea mora se imati u vidu činjenica da se on ne može izravnavati sa standardnim jezikom, te da se obilježja njegove normiranosti moraju posmatrati kao vid apstrakcije, koja u konkretnim realizacijama nikad nije identična sa zamišljenim prototipom. Osim toga, već sama činjenica načelne identifikacije koinea sa dijalektom najvišeg ranga, tj. u konkretnom slučaju štokavskim, pokazuje njegovu apstraktnu suštinu, s obzirom da mu nedostaje kodifikacija koja standardnom jeziku obezbjeđuje konkretnost.²⁰ Zato se u načelu i može opisati jedino kao koine štokavskog dijalekta zapadnog tipa sa ikavskim ili ikavsko-ijekavskim refleksom jata,²¹ dok ostale njegove specifičnosti, koje obilježavaju njegovu unutrašnju koherentnost, leže, uglavnom, u domeni sintakse i leksike, i to znatnim dijelom u onim osobinama koje su strana infiltracija i uticaj, kao što je, npr., uticaj latinske sintakse u participijalnoj upotrebi glagolskih priloga, ili morfologiziranog pasiva, ili talijanske u sistemi rekcije, ili u upotrebi glagola činiti u vezi s konstrukcijom acc. cum infinitiv,²² doke se zajedništvo u leksici vezuje, s jedne strane, za leksiku zapadnog, hrvatskog područja, a s druge, za artifizijelne tvorevine naročito u oblasti glagolskih imenica, ali i u primjeni kalkova, naročito prema latinskom.²³

Naravno da je na ovakvo formiranje koinea uticala u najvećoj mjeri njegova tematska vezanost za određene literarne uzore, u prvom redu za talijansku i latinsku nabožnu literaturu istoga tipa, koja je naročito u vrijeme nastajanja te književnosti, tj. u XVII v., ali i kasnije, bila direktni uzor i prototip, i iz koje su preuzimani ne samo teme, motivi i način izlaganja nego i dijelovi knjiga, pa i same knjige.²⁴ Franjevačka književnost je uopće u velikoj mjeri kompilatorska i neoriginalna, a osnova za kompilaciju su poznati katolički autori iste orijentacije, što franjevci nisu ni tajili, mada se često u naslovima njihovih djela ta činjenica registruje samo načelno.²⁵ Druga komponenta koja je učestvovala u izgradnji koinea je nepo-

¹⁹ Up. Sv. Marković, *Jezik Ivana Ančića*, Bgd., 1958, str. 95; Kuna H., *Jezik Filipa Lašića*, str. 133; Maretić T., *Rad* 180, str. 160—169, te *Rad* 209, str. 209—223.

²⁰ V. Brozović D., n.d., str. 12—13.

²¹ O zapadnoštokavskim govorima v. A. Belić, *O značaju zapadnog štokavskog govora za istoriju srpskohrvatskog jezika*, JF XXIII, str. 69—75. M. Hraste, *Značaj zapadnog štokavskog govora za istoriju i dijalektologiju srpskohrvatskog jezika*, JF XXIII, str. 77—81.

²² V. Kuna H., *Jezik bos. franj. knjiž.* str. 51, te tamo navedenu literaturu; Maretić T., *Rad* 180, str. 199—200, 219. 232; *Rad* 211, str. 88—90, 92.

²³ V. Đorđević Đ. S., *Matija Divković*, Glas 53, str. 9—12; Kuna H., *Iz leksike Filipa Lašića, bosanskog franjevca XVIII vijeka*, *Radovi* XXIV, Saraj., 1964, str. 108—109.

²⁴ Zna se, npr., da su knjige Matijevićeva i Papićeva prijevod s talijanskog, a Divkovićeva kompilacija. (V. o tom Kombol M., n. d., str. 204, 214; Pavešić S., *Jezik Stjepana Matijevića*, *Rasprave Instituta za jezik* I, Zgb., 1968 (pos. otisak), str. 372, te napomena 15. na str. 374.

²⁵ Up. npr. naslove kod Jelenića „Bio-bibliografija franjevaca Bosne srebreničke”, Zgb., 1925, str. 13, 91—92 i dr.

sredna vjerska cenzura, koja je, u većoj ili manjoj mjeri, ograničavala slobodu prevoda teksta u kojem se tretira osjetljiva teološka materija, tako da se u većini djela mogu odvojiti dva tematska plana, koja se do izvjesne mjere razlikuju i po jeziku. Uz pomenuti teološki, čiji je jezik najčešće odslikavanje latinske i talijanske sintakse, sa relativno znatnijim brojem osobina koje se mogu smatrati tradicionalnim, literarno konzervativnim, i propagandno-popularni, koji se, u prvom redu, prilagođavao čitaocu i u koji se zbog toga u većoj mjeri probija lokalni govor pišćeva rodnog kraja, ili terena na kome pisac stvara, što pojačava individualne razlike između pisaca.

U zavisnosti od pišćevih subjektivnih osobina razlike između ova dva plana će biti manje ili više uočljive, pri čemu je relevantna pišćeva književna orijentacija, stepen njegovih literarnih ambicija, kao i kompozicija i sadržaj knjige.²⁶ Izvjesno unutrašnje ujednačavanje postoji u svakom slučaju, tako da je izgradnja koineza zavisna od svih ovih komponenata. Na taj je način, uostalom, dobijen literarni jezik sa relativno znatnom unutrašnjom koherentnošću, koji je bio u stanju da odgovori određenim literarnim zahtjevima i da istovremeno pokrije značajniji jezički prostor.

Za utilitarnu književnost kakva je bila franjevačka očekivalo bi se da bude prozna, i mada je ona odista takva u velikoj mjeri, ipak nije beznačajno da se veoma rano pojavljuje čitav niz pjesničkih pokušaja.²⁷ Poezija, kao i proza, izrazito je religiozna i u skladu s tim su i njezina stilska obilježja, ali se relativno veoma rano upravo u njoj pojavljuju i izvjesna djela drukčijeg karaktera (kao što je slučaj s Grabovcem i Kačićem), čiji je značaj velik i u domeni literarnog jezika u mnogo čemu presudan za dalji razvoj. S druge strane, upravo religiozna poezija je u znatnoj mjeri vezana za stariju domaću srpskohrvatsku literarnu tradiciju, i to onu koja je proistekla iz autohtone glagoljske književnosti, formirane na bazi staroslovenske redakcije, ali upravo u ovim tipovima u najvećoj mjeri već prožete dijalekatskim karakteristikama. U tom je pogledu od izuzetnog značaja povezanost franjevačke književnosti štokavskog tla sa glagoljskom pučko-religioznom književnošću čakavskog

²⁶ U tom pogledu je mnogo ujednačeniji jezik Divkovićevih knjiga — jer on piše bez većih literarnih ambicija i u suštini je narodni pisac — od, npr., ambicioznijeg F. Laštrića, koji dijelove teksta piše s očiglednim većim literarnim i teološkim pretenzijama. Još je uočljivija razlika između ukalupljenog jezika Anđićeve Porta caeli i neposredne i neambiciozne Lašvaninove Kronike.

²⁷ Kod bosanskih franjevaca prve pjesme se nalaze već u Divkovićevom „Nauku krstjanskom“ iz 1616. god., zatim kod St. Margitića, „Izповied krstjanska“, Mleci, 1704, Sitovića L., Pisna od pakla, 1727, a nešto poezije ima i u „Pištolama i evanđelima“ I. Bandulavića iz 1613. god. Međutim, puni razmah nabožne franjevačke poezije sreće se u Dalmaciji. Počinje T. Babićevim „Cvitom“ (Mleci, 1726), zatim slijedi F. Grabovac, Cvit razgovora naroda ilirčkoga ili rvačkoga, Mleci, 1749, J. Filipović, Skup pisnih bogoljubnih, Mleci, 1759, P. Knežević, Pisme dulovne, Mleci 1765 i dr. (V. J. Šetka, O. fra Toma Babić, Kačić, Zbornik franj. Provincije presv. otkupitelja I, Split, 1967, str. 139).

područja.²⁸ U tom je smislu ilustrativna poetska djelatnost prvog bosanskog franjevačkog pisca Matije Divkovića, njegov Nauk krstjanski iz 1616. god., u kome se, između ostalog, sreću stihovi za koje je nesumnjivo utvrđeno da odgovaraju stihovima pomenute književnosti.²⁹ Uostalom, ovakva orijentacija odgovara povezivanju dijalekatski raznorodnih area po kriterijumu religiozno-organizacionih interesa i koordinacija, kao i unutrašnjoj koherentnosti izraslog na bazi zajedničkih tradicija. Pri tome neophodna štokavizacija u Divkovićevim djelima doprinosi u pogledu koinea upravo onoj nužnoj nivelaciji literarnog izraza koji omogućuje prodiranje ove literature na šire prostore, uravnavajući razlike između čakavskog i štokavskog koinea³⁰, pri čemu se ipak ne stvara umjetni hibrid, neprihvatljiv i sa stanovišta predstandardnog idioma zbog svoje totalne nekonkretnosti i nemogućnosti da formira iole općeprihvatljivu i praktično upotrebljivu jezičku normu.

Tako je za štokavsku orijentaciju uže Hrvatske bilo od izvjesnog značaja i postojanje ove književnosti, koja je zahvatala slavonski, dalmatinski i bosansko-hercegovački prostor³¹ i time osiguravala kvantitativnu prevagu štokavskom dijalektu, čemu još treba pridodati kvalitativnu komponentu umjetnički zrele dubrovačke književnosti. Međutim, komponente o kojima je riječ osiguravale, su uslovno rečeno, samo osnove za idejnu orijentaciju ilirskog pokreta, bolje rečeno, motive za usvajanje određenog tipa štokavštine, uz ostale razloge koji su tome doprinosili. Ali u tome se ne iscrpljuje značaj ove književnosti, s obzirom da je ova komponenta ipak sekundarna, jer interferira sa faktom postojanja štokavskog katoličkog stanovništva ovih area, što se motivski izjednačuje; ono što je pretežnije to je izgradnja jezika ove književnosti u pravcu o kojem je već bilo riječi, čvrstina tradicionalnih veza s drugim areama, značajnija kompaktnost ove književnosti i njen relativno izgrađen koinea, a onda, što je od posebnog značaja, na bazi tako razvijene i razgranate franjevačke književnosti izrastaju i neki književni pokušaji, koji po svom karakteru prevazilaze uske religiozne i općenito ideološke okvire koje je postavila protureformacijska usmjerenost i protureformacijski impuls ove literature. Ti pokušaji XVIII v. nisu, istina, bez korijena u starijoj franjevačkoj književnosti u kojoj se sreću i izvjesne, reklo bi se, pratilačke književne vrste, kao što su poznati franjevački ljetopisi i ljekaruše, koje donekle razmiču uske i isključivo vjersko-propagandne granice, ali koje zbog slabog

²⁸ Ova književnost je većim dijelom tematski još povezana sa hrvatskom crkvenoslavenskom književnošću, ali se jezikom od nje već uglavnom odvojila, s obzirom da joj u osnovi leže narodni čakavski govori (v. Hamm J., *Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika*, Slovo 13, Zgb., 1963, str. 58).

²⁹ V. Đorđević Đ. S., n. d., sv. 53, str. 45—71, te M. Kombol, n. d., str. 214.

³⁰ Dovoljno je uporediti neke paralele Divkovića i Klemenovića (v. Đorđević Đ. S., n. d., sv. 53, str. 59), a v. i Setka J., n. d., 134—135, 141, 151, 152 i dr.

³¹ V. Brozović D., n.d., str. 123.

komunikacionog potencijala nemaju većeg značaja na širem planu literarnog jezika.³²

S druge strane, u poetskim realizacijama franjevačke književnosti, a djelimično i u proznim, osjeća se već relativno rano veza sa narodnim stvaralaštvom.³³ Naravno elementi narodne književnosti koji će naći svoj odraz kod pojedinog pisca opet su u najvećoj mjeri zavisni od piščeve ličnosti, samo što pri tom ipak treba imati u vidu opća obilježja ove književnosti, njen pretežno propagandni karakter i s tim u vezi korišćenja svih sredstava koja obezbeđuju punu efikasnost, pa i književnih oblika koji su narodu bliski. Indirektno, to je i dokaz rasprostranjenosti narodne književnosti i kod ove vjerske grupacije stanovništva, koju nisu mogli ignorirati ni književnici orijentisani potpuno u drugom pravcu.

U tom je smislu više nego ilustrativan predgovor L. Sitovića „Pisni od pakla”, u kojem se govori o narodnoj pjesmi i njenim najvažnijim likovima, prije svega o Kraljeviću Marku. Pa iako je u predgovoru pisac dao negativnu ocjenu narodne poezije sa svoga ideološkog stanovišta, on je u svojoj, tematski sasvim različitoj tvorevini ipak stajao pod znatnim uticajem ritma, stila, pa i jezika narodnog pjevača. Tako je cijela „Pisna” ispjevana desetercem narodne poezije, pri čemu se kod ovog sasvim izrazitog ikavca iz Hercegovine, inače muslimana po porijeklu, u stajaću sintagmu narodne pjesme infiltrirao ijekavski oblik *Zadra bijeloga*, sasvim tipičan za narodnu epiku. Uostalom, i Sitovićev direktni prethodnik T. Babić u svom veoma popularnom djelu *Cvit razlika mirisa duhovnoga* stoji, takođe, pod uticajem deseteračke narodne poezije, mada kod njega još uvijek preteže osmerački stih, karakterističan za franjevačku nabožnu književnost. Međutim, upravo na „Cvitu” mogu se pratiti, na temelju najnovijih tekstoloških istraživanja, ne samo unutrašnje veze cijele franjevačke književnosti nego i veze ove književnosti sa najstarijom narodnom nabožnom književnošću, koja je, vjerovatno, prešla iz crkve u narod, ali se uz rukopisne zbirke nesumnjivo prenosila i usmenom predajom.³⁴

Uticaj narodnog stvaralaštva na ovu književnost ne može se svesti na nivo individualnih karakteristika pisaca niti vezivati za njihovo porijeklo pretežno iz slojeva u kojima je njegovan taj tip literature, mnogo više je baza za ove pojave u svijesti o njenom značaju i rasprostranjenosti, s jedne strane, a s druge, u izgrađenosti stila i jezika, u gotovim jezičkim obrascima sposobnim da se uklope u određeni pesnički ritam i da pruže pogodan materijal, naročito ako je u pitanju ocrtavanje događaja i likova u okviru prezentiranja onih tema kaje su po sadržini bliske temama narodne

³² Franjevački srpskohrvatski ljetopisi su internog karaktera, nijedan nije štampan prije XIX v., najvjerovatnije iz političkih razloga, pa su tako ostajali dostupni samo užem krugu. Međutim, za književnost dalmatinskih franjevaca neosporno je značajan Šilobadov „Libretin”, koji je poslužio kao građa za jedan dio pjesama Kačićevog „Razgovora” (v. Matić T., *Život i rad A. Kačića-Miošića*, Djela Andrije Kačića-Miošića, Zgb. 1942, str. XX). Neki je franjevački ljetopis očito bio osnova i drugom dijelu Grabovčeva „Cvita”.

³³ Up. J. Šetka, n. d., str. 169—173.

³⁴ V. Šetka J., n. d., str. 155, 174—200.

književnosti. Uostalom, u književnosti ovih oblasti jedva da je moguće i naći etapu ili prostor na kome nije na bilo koji način prisutan barem u nekom vidu uticaj narodne književnosti³⁵, mada je, u cjelini, domet ovih uticaja u sferi izgradnje jezika regionalnih literatura i u sferi nastajanja štokavskog predstandarda dosad nedovoljno proučen.

Međutim, izuzetno upadljivo stvaralaštvo, koje se probilo izvan omeđene sfere protureformacijske književnosti, jeste djelo dvojice dalmatinskih franjevačkih pisaca, koje već signira narastanje romantičarskih i modernih orijentacija, naročito u drugoj polu XVIII v., u okviru ove sasvim strogo usmjerene vjerske književnosti. Tako je u značajnom obimu svjetovno orijentirana djelatnost Filipa Grabovca i, naročito, Antuna Kačića-Miošića, po svojoj situiranosti u okvire opće franjevačke književne tradicije, s jedne strane, a s druge, po svome odjeku i prodoru u najrazličitije socijalne slojeve prelomna granica razbijanja ranijih okvira, te korak u pravcu oblikovanja takvog jezičkog izraza koji je mogao da posluži kao baza štokavskog predstandarda na zapadnoj teritoriji srpskohrvatskog jezika u najširem smislu te reči. Sam Kačić je po svom djelovanju i stavu u mnogo čemu granična figura, s jedne strane, on još nije cijelim svojim literarnim opusom izašao iz tradicija starije franjevačke protureformacijske i vjerske književnosti, što dokazuje njegova „Korabljica“, s druge, on je već uplovio u romantičarske vode svojim u potpunosti folklorno inspirisanim i realiziranim „Razgovorom ugodnim naroda slovinskoga“.³⁶

Uzroci i poticaji ovakve Kačićeve orijentacije moraju se tražiti, između ostalog, u političkoj situaciji Makarskog primorja i cijele jugoistočne Dalmacije, koja je poslije tzv. bečkog rata potpala pod mletačku vlast. Kako su se upravo franjevci bitno eksponirali još u vrijeme burnih događaja kandijskog rata, njihova moralna odgovornost pred narodom za politička zbivanja koja su uslijedila bila je izuzetno naglašena³⁷, i u izvjesnom smislu potrajala je do Kačićevih dana. Samim tim nametnulo se i pojačano interesovanje za istoriografiju, kojoj su franjevci i inače pribjegavali kad je bilo u pitanju ostvarivanje praktičnih interesa³⁸. Međutim, ovaj put to nisu bila isključivo staleška i unutrašnja organizaciona pitanja, pa

³⁵ Registrovan je uticaj narodne poezije već na prve dubrovačke pjesnike, zatim bugarštica u Hektorovićevom „Ribanju“ i dr., a posebno stoji narodno stvaralaštvo u oblasti nabožnog pjesništva (v. Kombol M., n. d., str. 44—45).

³⁶ Djelatnost F. Grabovca ima općenito iste značajke, čak bi se moglo reći da pretežna upotreba stiha u oba tematski odvojena dijela „Cvita“ u stilsko-jezičkom pogledu još više približuje obje tematike. S druge strane, kod Grabovca još uvijek preovlađuje osmerac, mada ima i deseterca. Međutim, njegov je značaj odsudno umanjen drastičnom intervencijom mletačke vlade, koja je iz političkih razloga suzbila njegov rad i potrudila se da uništi dostupne primjerke „Cvita“ (v. Matić T., *Život i rad Filipa Grabovca*, Stari pisci hrvatski, knj. 30, Zgb., 1951 — predgovor).

³⁷ V. Matić T., *Život i rad Andrije Kačića Miošića*, str. XXI; Zlatović St., n. d., str. 78 i d.

³⁸ Up. npr. posezanje za istorijskim argumentima u Laštrićevom djelu „*Epitomae vetustatum*“ i sl. djela (v. Kuna H., *Jezik fra F. Laštrića*, str. 19—20., te Jelenić J., n. d., sv. I, str. 234—235).

ni položaj franjevacu unutar države. U igri je bio autoritet pred narodom, zadržavanje onog mjesta u društveno-političkim zbivanjima koje su franjevci za sebe već ranije izborili, pa se, prema tome, moralo izaći iz dotadašnjih književnih okvira i pribjeći takvom medijumu koji bi bio sposoban da proдре i u najšire slojeve. To je opredijelilo Kačića za deseterački stih i za gotovo vjerno kopiranje stila i izraza narodne epike. Uostalom, tome je pogodovala i činjenica da se, zapravo, tematika koju je Kačić obrađivao nije gotovo ni razlikovala od tematike narodnih epskih pjesama. Kačićeva intencija je vjeran opis istorijskih događaja, naročito bližih, koji su se odigrali u okviru ratnih zbivanja posljednjeg stolecа na zapaljivoj i za stanovništvo teškoj vojnoj granici prema Turskoj. Njegov krajnji cilj je idealizacija tih mučnih zbivanja upravo na onaj način na koji je to već uobičajeno i prisutno u narodnom eposu. Taj cilj je postignut, a uz to je ovaj pokušaj urodio i drugim rezultatima koji su, u cjelini, značajni za opće književne tokove, a naročito bitni sa stanovište literarnog jezika i u tom smislu i srpskohrvatskog predstandarda.

Velika popularnost Kačićeva u narodu podstakla je slične pokušaje među franjevcima drugih oblasti, gdje se u vjerskoj franjevačkoj i jezuitskoj literaturi osjećaju nova kretanja, interes za problematiku koja nije više isključivo religiozna i koja je jače upravljena prema modernim tokovima i daleko više svjetovna.³⁹ Ono što je na jezičkom planu, međutim, od prvostepene važnosti leži u činjenici da je Kačićev „Razgovor” štampana knjiga, te se na taj način već do izvjesne mjere formiran, mada, naravno, u relaciji prema standardnom jeziku još relativno labilan štokavski folklorni koine uklopio u okvir pisane literature, stekao jednu novu dimenziju, veoma bitnu kad je u pitanju formiranje standardnog jezika jednog područja. Dok je štokavski folklorni koine zbog svoga usmenog karaktera i zbog neautorizovanosti još uvijek u velikoj mjeri promjenljivi jezički idiom, dotle jezik štampane pjesmarice, iako nije još uvijek normiran, ipak predstavlja jezički izraz koji ne podliježe stalnim promjenama i čije su osobine, makoliko bile neujednačene, ipak fiksirane u vremenu, te, prema tome, konstantna veličina koju je moguće lakše imitirati i preuzimati. Tako, npr., dvije deseteračke prigodnice Tita Brezovačkog, inače izrazitog kajkavskog pisca, moguće je objasniti jedino uticajem štampane Kačićeve pjesmarice⁴⁰, a ne usmenom narodnom poezijom, koja je po svojoj štokavskoj strukturi ostajala izvan kajkavskog područja, kuda je ipak lakše prodirala štampana štokavska knjiga. Uostalom, ovakva

³⁹ Ova nova svjetovna orijentacija najjače se osjetila u Slavoniji, vjerovatno i pod uticajem Reljkovićevog djela, zatim u Dalmaciji, gdje se relativno rano javljaju djela svjetovno orijentirana (v. Zlatović St., n. d., str. 352—353), međutim, u Bosni i Hercegovini će se djela ove vrste pojaviti tek početkom XIX v. u radu Nedića, Sunjica, Martića i Jukića (v. Jelenić J., n. d., sv. II, str. 504—528).

⁴⁰ Obje pjesme su prigodnice, a u napomeni ispod teksta „Pisme... Juri Rožiću” stoji: „Od viteških junakov Rožićev u knigi Razgovor ugodni naroda Slovinskoga u policju knige 270 Andria Kačić ovako pieva. Rožići su roda junačkoga — krunu brane dudžda mletačkoga — viteški su oni vjevali — i krajinu tursku porobili”.

strujanja, karakteristična za početak XIX v., kao uvertira ilirskog pokreta, neposredno se nadovezuju u pogledu jezika jednom svojom granom na već pominjane tradicije franjevačke književnosti, koja je raspolagala određenim koineom, sposobnim da se prilagodi novim zahtjevima i novoj tematici, interferirajući kao u konkretnom Kačićevom slučaju, sa štokavskim folklornim koineom poezije, pa i proze.

Kod Kačića je to naročito vidljivo jer je njegov opus u tematskom pogledu dvostran. „Razgovor ugodni naroda slovinskoga“, s jedne, a „Korabljica“, s druge strane, dva su pola njegovog djelovanja, koja se ipak dodiruju svojim historiografskim karakterom, mada je do izvjesne mjere drukčiji sadržaj nametnuo i drugi način izražavanja, a i druge uzore.⁴¹ Kako je već rečeno, „Korabljica“ u velikoj mjeri jezički ostaje u starijim franjevačkim tradicijama, pa ipak je moguće sagledati dodire na planu jezika u obje knjige, i to ne proizilazi jedino iz činjenice što je u pitanju isti autor, nego je i rezultat prodiranja jezičkog izraza narodne poezije u druge literarne sfere. Na planu fonetike u „Razgovoru“ je najprimjetljivija osobina određena doza ijekavizacije, koja je, međutim, u najvećem dijelu knjige strogo vezana za specifične sintagme narodne poezije, pa je baš u tom smislu i karakteristična kao odjek štokavskog folklornog koinea na izrazito ikavskom tlu, a takva je i odgovarajuća franjevačka književnost. Tako je, npr., grad ili njegov naziv gotovo uvijek *bijeli* (v. u Kroju bijelu R13, grada bijela R14) i sl.⁴², ali su najčešće ijekavski i izrazi kao: *biješe ruke* R17, *odsijska glava* R371, još *zorica ne zabijelila* R63, *odsijske brke* R59, *svijetla čorda* R16, *pod bijelom kulom* R49, u *bijelu dvoru* R544, *pjevajući i popijevajući* R351, *pjesmu zapjevaše* R542, *do bijela danka* R143 i dr. Naravno, krug ijekavizama se do izvjesne mjere širi i izvan ustaljenih sintagmi, ali je pravili ijekavizama relativno ograničen broj, uz pomenute još: *lijep* R438, R511, *djevojka* R440, R509, *vjera* R511, *pješac* R508, *nijesam* R438 i sl.⁴³ Kačić je u nekim pjesmama upao u pravu maniju ijekaviziranja, zbog tematike ili ličnosti kojima je pjesma upućena, tako da je veći broj i pravilnih ijekavizama u ovim pjesmama gotovo rezultat slučaja, jer je pisac ijekavizirao gotovo svako i, pa i ono koje etimološki ne potiče od jata.⁴⁴

⁴¹ Veći dio „Korabljice“ je, u stvari, popularno prepričavanje sadržaja Starog zavjeta, ali u drugom dijelu ima tekstova u kojima je obrađena građa koja se nalazi i u „Razgovoru“, a koja se odnosi na događaje posljednjih ratova.

⁴² Za ovaj sam se rad poslužila kritičkim izdanjem „Korabljice“ i „Razgovora“ u ediciji Stari pisci hrvatske, Zgb., 1942, prema tome, brojevi uz primjere označavaju stranice ovog izdanja. Sa R je obilježen „Razgovor“ kako je štampan u ovom izdanju, tj. iz 1756. i 1759, a sa K „Korabljica“.

⁴³ Svi leksički primjeri se navode u normaliziranom obliku, dok se sintagme i izrazi ne normalizuju.

⁴⁴ V. Matić, n. d., str. LVIII, nap. 1 (Navedene su pjesme: Pisma Radovana Mjelovana R104—105; Pjesma od uzetja carigradskoga prikazana gospodi riješćanskoj R348—354; Popijevka od gospode presvijetle dubrovačke R382—383; Pisma prva od vitezova ungarski i hrvatski... R457—466; Pisma druga od vitezova rvatski... R467—473, te Kratka pjesma od jasne kuće i viteškoga plemena Ivanovića R 397—398, po mom mišljenju u posljednjoj ijekavizacija nije tako izrazita kao u ostalima.)

Tako se pored primjera kao: mjesto R348, svijet R105, plijen R470, djeca R470, dijeliti R105, oslijepiti R105, pobjeći R353, vjetar R351, vrijeme R352, svjetlost R352, ispovjediti R352, koleno R398, svjedočiti R 472, djedovina R397, tijelo R352, ulešti R353 i dr. sreću i takvi kao: lijece (lice) R470, sijeve R470, lijestak R349, sjela R349, sjelovito R348, vjetez R397, sijenko R350, rješćani R352, vjeka R104, vijela R105, Lijeka R397, zjed R350, veļeko R105 i dr. Simptoma tično je, međutim, da je nekoliko njegovih ijekavizama povezano s dijalekatskim ijekavskim jotovanjem, kao npr.: đeca R105, oblećeše R351, polećeše R352, izlećela R352 i sl., što govori o naddijalekatskom karakteru narodne poezije, jer je sigurno da je Kačić ovakve oblike mogao da primi samo tim putem, dok se primjeri kao laćenski R351, pa i veļeko R105 mogu objasniti kao i hiperijekavizacija vanjskim razlozima. U proznim dijelovima „Razgovora” ijekavizmi su vrlo rijetki, osim u naslovima nekih pjesama, i uz to karakteristični (v. npr.: pjesma R614, zapjevati R614, pa čak i Mjelo-
van 614, a u naslovu i Slijediti R 348), dok ih u „Korabljici” nema nikako, mada se sporadično sreću kod nekih dalmatinskih franjevača.⁴⁵

Drukčije je sa grupom -ao (al) gdje se, uglavnom, podudaraju „Korabljica” i „Razgovor”, zadržavajući u većini primjera nesažeti konzervativniji oblik⁴⁶, što je, s jedne strane, u skladu sa starijom franjevačkom tradicijom, a s druge, predstavlja uklapanje u folklorni koine izbjegavanjem dijalekatskog -a, mada se i ono pojavljuje, osobito u stihu, a u pojedinačnim primjerima čak i -ia (v. osvojia R13, besidia R71, porobia R48 i dr., uz: ulizao R12, vojevao R471, zakopao R128, odsicao R48, a zatim i: čeka R247, proša R105, reka R350 i sl.). Što se tiče glasa h, njega Kačić u svom govoru ne poznaje, ali ga prema općoj franjevačkoj tradiciji ipak bilježi⁴⁷. Nešto češće sreće se u „Korabljici”, a isti manir je zadržao u manjoj mjeri u „Razgovoru”, istina, nešto češće u prozi nego u stihu: holost R140, hrvatski R475, nahodi R5, vladahu R151 i dr.; oholost K133, sahraniti K17, strah K17, njihovih K81, navrh K65, grih K36, strah K197 i dr., a u stihu: tiho R8, strah R8, ohol R10 i sl.

Najvjerojatnije je franjevačka tradicija uticala i na odnos pisca prema jotovanju, mada je u ovom pravcu do izvjesne mjere svakako djelovao i folklorni koine. U prvom redu u sferi starog jotovanja jako je izrazit štakavizam, kako u „Korabljici”, tako i u „Razgovoru” iako je Kačićeva dijalekatska area, u stvari, šćakavska (Brist je u Makarskom primorju).⁴⁸ Pravi šćakavizmi zabilježeni su samo u toponimima u „Razgovoru” (v. Brščanik R383, Primošćene R496) uz paralelan štakavizam: Primoštene R496, godište R19, R87, ištući R81, plandište R19, štit R393, pribivalište R523, posvetilište

⁴⁵ V. Maretić T., Rad 109, str. 184.

⁴⁶ V. Đorđević Đ. S., n. d., sv. 52, str. 8; Marković Sv., n. d., str. 55; Mladenović A., *O jeziku letopisa fra Nikole Lašvanina*, Građa NDBiH., knj. X, Saraj., 1961, str. 72; Kuna H., *Jezik fra F. Laštrića*, str. 84 i dr.

⁴⁷ Kakvo je stvarno stanje kod pretežnog broja pisaca vidljivo je po materijalu koji je prikupio Maretić (v. Maretić T., *Istorija hrvatskog pravopisa latinskijem slovima*, Zgb., 1889). V. i Kuna H., n. d., str. 100—101.

⁴⁸ V. Ivić P., *Die serbokroatischen Dialekte*, S. Gravenhage, 1958, str. 195.

tj > c

K49, moždane K86 i dr.⁴⁹ O pravom izgovoru i stanju svjedoči primjer utočištje R609, R72, gdje *tj*, u stvari, označava *č*, kao i određeni paralelizam u primjerima novog jotovanja. U podnovljenom jotovanju paralelni primjeri su znatno češći, kao: namičšati R347, dopušćati R104, R393, prašćati R 383, R393, dopuščenie R104, R523, nekršćen R461, namišćen R496 i dr. uz: očišteće R347, kršteće R6, dopušteće R259, K133, prošteće R353 i sl. U ovoj osobini je jako izražena literarizacija teksta, čak jače nego u njegovih savremenika, mada je u djelima i s ovog tla prisutan šćakavsko-štakavski releks.⁵⁰

U domenu novog jotovanja tendencija arhaiziranja jezika prisutnija je u „Korabljici” nego u „Razgovoru”, mada je ima i tamo. Već je Matić u predgovoru Akademijinom izdanju Kačićevih djela konstatovao da je Kačić u „Razgovoru” dosljedno jotovao *l* i *n* i jednako grafički obilježavao ova dva glasa iz novog i starog jotovanja, tj. *gl*, *gn*, međutim, u „Korabljici” pored navedenog vrlo je često bilježenje *lj*, *nj*, i to ne samo za novo nego i za staro jotovanje, pa se čak sreće i još konzervativniji način pisanja glagolskih imenica na *-nie*.⁵¹ Ako se razmotre primjeri kao: blagovanije K146, obetanie K175, odbaćenie K181, misećenie K17, kamenie K131 i sl. očito je da je podsticaj u franjevačkoj tradiciji i u literarnom karakteru leksema,⁵² a postoje i primjeri u kojima je sa *lj*, odnosno *nj*, obilježeno i staro jotovanje (v. Matićeve primjere: razdiljenja, oznanjen, iznutrenje RLIX). Međutim, za ostale suglasnike u raznim kategorijama u okviru novog jotovanja nije uvijek apsolutno pouzdano da li se jotovanje vršilo i u govoru, naročito u tipu posebnih obrazovanja, gdje se sreću i primjeri sa notiranim *i* između suglasnika i jote, kao npr: netjak K167, R348, rodjak R348 uz netijak R12, R65, rođijak R65, R140, istina uz dentale, za koje je uopće veoma ograničen broj jotovanih primjera: lađa R391, R85, milosrđe R27 R287, K295, treći R515, pored: cvitje R520, dobitje R102, uzetje R348, ganutje K22, razasutje R68, bitje R66, izokrenutje K49, nagnutje K76, svanutje K76, dobitje K78,; bratja R66, K37, R8, orudje K101, milosrdje K27, K20; smrtju K225, R140, zapovidju R88 itd. Da je ipak i ova osobina pretežno literarnog karaktera, ne potvrđuje samo relativno znatan broj jotovanih primjera kod Kačićevog zemljaka Antona Kadčića, Makaranina,⁵³ nego i Kačićeve omaške tipa sidjaše K196, pa i primjeri kao Egipcijanin K37, gdje je na isti ili sličan način obilježeno staro jotovanje, što upućuje na stvaran izgovor.

Nešto je više jotovanih primjera labijalnih suglasnika, a i nešto je jači paralelizam, kao: zdravje R429, R466, R73, R354, robje

⁴⁹ Maretić, istina, bilježi još neke šćakavizme za „Korabljicu”, ali se u Matićevom izdanju (Stari pisci Hrvatske) primjeri nisu našli (v. Maretić T., Rad 209, str. 200).

⁵⁰ V. Maretić T., Rad 209, str. 200.

⁵¹ V. Matić T., n.d., str. LIX. U Akademijinom izdanju je bilježeno *ln*, ali su neki primjeri ostavljeni u originalnoj grafiji i doneseni u bilješkama ispod teksta. te ih odande preuzimam.

⁵² V. Maretić T., Rad 209, str. 196. O direktnom uticaju tradicije u toj sferi govorim u članku *Jezik bos. franj. književnosti*, str. 47.

⁵³ V. Maretić T., Rad 209, str. 202.

2
R515, R516, trubla R287, K133, drvle R274, K58 i sl. prema: robje R461, R466, zdravje K212, kopje R8, R37, poglavje K235, divjač K147, Skopje R56, Posavje R73, Zažabje R86, krvju K51, i sl. Donekle posebno stoje sekundarne grupe stj, zdj s obzirom na primjer tipa lištje K64 paralelan primjeru iz starog jotovanja (v. naprijed). Pored jotovanog vodokršće R68, kršćanski R19, kršćani R74 i redovno rišćanski R434 i rišćanin R262, daleko je veći broj nejotovanih primjera, kao: krstjanski R18, krstjani R74, K233, K236, listje K49, vodokrstje R434, došastje R393, oblastju R87, jakostju R258, nearnostju K85, poniznostju K27, K17, gvozdje K34, grozdje K31 i dr.

Kako se nejotovani oblici gotovo podjednako pojavljuju u poeziji kao i u prozi, očit je uticaj franjevačkog koinea i na onaj dio opusa koji je, u suštini, zadojen frazeologijom i jezičkim osobinama narodne poezije.⁵⁴

U leksičkoj sferi je jače došla do izražaja dvojnost u Kačićevom jeziku, jer je unekoliko i tematika uticala na rječnički fond, a uz to u vrlo velikoj mjeri i frazeologija narodne pjesme, mada je nešto uzajamnih uticaja oba koinea moguće konstatovati i na ovom planu. I sam Kačić pominje u svom „Razgovoru“ (str. 53) frazeološku i leksičku unificiranost svoga jezičkog izraza, pa i sam navodi primjere, mada nikako ne najkarakterističnije. U stvari, sve je to vrlo tipična frazeologija narodnih pjesama, kao: nedilica dana R51, virna ljub R6, bilo lišće R7, bojno kopje R55, rusa glava R149, bilica pšenica R14, desnica ruka R265, poje ravno R291 itd., pa onda sanak sniti R6, suze roni R7, tiho besiditi R176, čestita učiniti R11 juriš učiniti R265, kopjem udariti R42, bojak biti R173 itd.⁵⁵

Pa ipak se i u poeziji sreću lekseme i fraze, kao npr.: udi R9, diti R9, nava R15, bogabojeći R143, duhovnik R382, uzvišenje R466, otar R9; vikovična uspomena R475, brez prolitja krvi R267, oblužitelj zakona pravoga R326 i sl., ali su takvi i slični primjeri naročito frekventni u osmeračkoj pjesmi, kao npr.: dospivati R105, rabrenost R105, dilovanje R106, ljubezniv R106, blagodarstvo R107, tamnost R106; snaga, jakost i srčenost R105, dopušćenje blagodarno R106, razlikost ima biti R108 i sl., vjerovatno pod uticajem nabožne osmeračke franjevačke poezije.⁵⁶

Mada se u svojim stihovima Kačić odsudno vezao za folklorni koine, prodor deseteračkog izraza, kao i frazeologije narodne pripovijetke u njegovu prozu su relativno umjereni. Ipak, tamo gdje je to tematika omogućavala mogu se naći odgovarajući primjeri, ne samo u prozi „Razgovora“ nego i u „Korabljici“, kao npr.: tvrda vira R393, R152, boj bijući R167, dobra srića R168, pod sablju okrenuti R158, do malo dana R301, K214; grad tvrdi K213, gorski aramija K116, dobri glasi K137, silni junak K140, čestita srića K143, bojno Kosovo K313, voda Marica K313, dušu pusti K96, razbi glavu K96, skupi vojsku K134, pivajući pisme K148, s ognjem upališe K285, zaplini plino K285, kopje probode K137 itd. Ponekad se čak

⁵⁴ V. Kuna H., *Jezik fra F. Laštrića*, str. 113—114. i tamo navedenu literaturu.

⁵⁵ Primjeri su djelomično normalizirani u okviru sintagmi. Up. Riboli J., *Vjenčić Milovanu*, Zadar, 1885, str. 25—27.

⁵⁶ V. Setka J., n.d., str. 169.

1
sreće i ritam deseterca u sklopu proznog pripovijedanja, kao: pogubivši lava žestokoga K111, robeći sela i varoše K114, od dno pete do vrh glave K138, svu porobi i ognjem sažeže K284, osvojivši mnoga mista i gradove K284, veselo se nazad povratili (jesu) K285, videći ga zdrava i vesela K195 i sl. Još je jedna osobina vrlo ilustrativna u smislu formiranja koinea u skladu sa zahtjevom što veće rasprostranjenosti. To je uvođenje leksičkih dubleta u tekst, što je, uostalom, djelomično poznato i starijoj hrvatskoj literaturi sa sličnim ambicijama, kao što je protestantska.⁵⁷

leksika
dublet
nožice
glavimake
Kod Kačića je taj postupak došao do izražaja u prozi, naročito u „Korabljici”, kao u primjerima: tvrđavi aliti fortici K214, bale aliti sline K111, čadore oliti šatore (kako drugi izgovaraju) K117, sud aliti ibrik K117, argata aliti saraora K142, čavlj aliti ekse-ri K147, nožice oliti makaze K147, carinu aliti arač K185, trpezi aliti siniji K197, poluge oliti čuskiye K260, sindžiru aliti verugama K205, stupa, rečenih kolona K148, disputa se aliti prigovora K232, brušket aliti žrib K233, duka aliti vojvoda K257 na ponistri aliti obloku K72, kolura aliti masti itd. Najveći broj dubleta su domaći izrazi, često talijanizmi, ili dijalektizmi, kojima Kačić najčešće suprotstavlja turcizam, u čemu se vidi trag zajedničkog života stare Bosne srebrene.⁵⁸ S druge strane, primjeri kao: đeneralisim aliti vlastiti zapovidnik K146, sekretari aliti otajnopisaoci K147, složnopivaocim aliti mužicim K148 i sl. vjerovatno su odraz nastojanja da se franjevački koine što više približi običnom, jedva pismenom čitaocu seljaku, ukoliko to nije izvjestan začetak purizma, nastalog kao reakcija na talijansku kulturnu dominaciju, a možda i jedno i drugo.

Inače je u „Korabljici”, a i u proznim dijelovima „Razgovora” pretežno zastupljena leksika i frazeologija karakteristična za franjevački koine, koja se sreće i kod drugih pisaca ove literature, a velikim dijelom i izvan nje u srodnoj literaturi,⁵⁹ kao npr.: boga-bojeć K41, čarovnik K182, dobročinilac K266, jakost K183, jednostupno K52, korablja K55, lubezniv K228, misnik K217, nenavidost R533, oblast R132, oblužitelj K115, naslidovati K133, R215, odnirati K234, preljubodinstvo K129, preljubodivac K130, psost K180, slatkost K85, suprotiviti se K 21, vjekovječni K17, R390 itd.

U Kačićevoj prozi su osobine franjevačkog koinea prisutne ipak u nešto manjoj mjeri nego u njegovih prethodnika, čemu je uzrok ne samo tematska različitost nego, svakako, izvjesni uticaj u poeziji usvojenog folklornog koinea, koji je i na sintaksičkom planu djelovao na Kačićev prozni izraz. U Kačića se, istina, sreće većina osobina karakterističnih za franjevačku književnost,⁶⁰ kao što je npr.: upotreba za sa *infinitivom* namjesto finalnih rečenica (v. ali za ukazati sržbu dožiju K17; ali za ugoditi poglavicam, reče... K119; ganu se na milosrdje za izbaviti ga od jarma težkoga... K45 itd),

⁵⁷ V. Fancev F., *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka*, Rad JAZU, knj. 214, Zgb., 1916, str. 57 i d.

⁵⁸ V. i Riboli J., n. d., str. 45.

⁵⁹ Up. Kuna H., *Iz leksike Filipa Laštrića*, str. 111—117, a up. i RJA.

⁶⁰ V. Kuna H., *Jezik fra F. Laštrića*, str. 23, te *Jezik bos. franj. knjiž.*, str. 45 i d.; Maretić T., Rad 180, str. 219, 232—233; Rad 211, str. 88—90, 92; Pavešić Sl., n.d., str. 452, 459—460.

akuzativ s infinitivom
reze. činiti.

konstrukcija akuzativa s infinitivom uz glagol činiti (v. npr.: da čini obrizovati sve one koji... K73; čini ga upasti u kipoštolstvo K167; posli dva miseca čini je zaklati K88 i sl.), specifična upotreba glagolskih priloga (glag. prilog ima drugi subjekt od subjekta rečenice: Putujući tako i razgovarajući se, evo se ukazaše kola ognjena K162; ali udarivši na njea... riba, zavika i poče zvati druga K177; Ja sam vas... izbavljao..., obećavši se i utvrdivši vi sa mnom ugovore K87; glag. prilog vezuje se za zavisni padež: i bijući se s Amalecitim..., razbivši ji isikoše jedno mnoštvo... ne poginuvši od Izraelićana nijedan K54; Ali ne padajući običajni daž, prisuši potok, nastavši vode u njemu K155 i sl.); upotreba glagolskog priloga sadašnjeg u zavisnim padežima (v. npr.: nađe... ženu šumu beruću K155; među zviri razdiruće bacao K232; koji je živina jaka i razdiruća K91 i sl), svaka koja mjesto sve što, pod uticajem latinske sintakse (v. npr.: kaza mužu svaka koja joj anđeo naredio biše K89; kažana su meni svaka koja učinila jesi K94 i sl.), po sa akuzativom u vrijednosti instrumentalu (v. reče mu po usta proroka K96; bog po usta svoga proroka nima... odgovori K87 i sl.), te jača upotreba morfologiziranog pasiva (v. ali bihu lasno razbijeni K104; i zato su od sotone pobijeni bili K177; budući od Sare pedipsana i pokarana K17 itd.).⁶¹

reči kao latinske
s hrvatske
svaka koja
mjesto
sve što

Međutim, uopće uzevši smanjena je frekvencija ovih osobina u tekstu, tako da se na deset strana „Korabljice” (133—143) nije našao nijedan primjer za promjenu glag. priloga i nijedan za po sa akuzativom, svega jedan za svaka mj. što, tri primjera za činiti + akuzativ s infinitivom, ali ipak osam za + infinitiv, te po deset za morfologizirani pasiv i specifičnu upotrebu glag. priloga. Ipak, i u ove dvije posljednje kategorije primjeri ne narušavaju srpskohrvatsku sintaksu toliko kao što je slučaj kod izrazito religioznih pisaca, jer se u pasivu ne javljaju komplikovanija vremena, a upotreba glag. priloga se ograničava na prvi tip (v. naprijed).

Kačić vrlo često upotrebljava aorist i imperfekt, vremena vrlo karakteristična za jezik narodne poezije, što uz frazeologiju blisku narodnoj i uz gotovo potpuno odsustvo bukvalnog prijevoda latinskog teksta, što je kod franjevacu inače dosta česta pojava,⁶² čini njegov jezik veoma bliskim štokavskom standardnom. Inače, sklop rečenice mu je dosta jednostavan i mada Kačić redovno upotrebljava složenu rečenicu, redosljed rečeničnih dijelova se, uglavnom, podudara sa standardnim jezikom, nema izrazitih anakoluta i osim nešto češće i nepravilnije upotrebe glag. priloga nema većih odstupanja ni u pogledu predikatsko-objekatskih odnosa, ni u sferi imenske sintagme.⁶³

Kako je već rečeno, poseban značaj Kačićev leži u proširenju tematike, što je uslovalo da se franjevački koine preko te dimenzije

⁶¹ Sintaksu Kačićevih djela obradio je unekoliko Riboli, mada na veoma zastarjeli način. Ipak, registrirao je izvjestan broj zanimljivih primjera, naročito iz sintakse glagola (v. Riboli J., n.d., str. 41—55).

⁶² V. Marković Sv., n.d., str. 139; Kuna H., *Jezik fra F. Laštrića*, str. 22—23.

⁶³ Istina, Maretić navodi za dalm. pisce, pa i za Kačića, čitav niz tipova anakoluta, ali bi se teško ovi tipovi odstupanja od norme standardnog jezika mogli primiti kao pravi anakolut (v. Maretić, Rad 111, str. 48—50).

približi narodnoj književnosti, pa su tako otvorena i vrata za intenzivnije jezičke uticaje, koji se zbog već pominjane kulturne kompaktnosti stare bosanske franjevačke provincije prenose i na šire područje. Kačićevi sljedbenici pojavljuju se na različitim područjima, pa čak i u različitim krugovima, što pokazuje koliko je bio značaj ove nove orijentacije franjevačke književnosti u pogledu tema, stila i jezika. Kao što se moglo i očekivati, u okviru franjevačke književnosti pojavljuje se slična djelatnost u Slavoniji, zapravo na području koje je obuhvatalo slavonski dio stare Bosne srebrenе, u ličnosti E. Pavića i njegovom deseteračkom „Nadodanju”, koje je i jezički dosta blisko Kačićevom „Razgovoru”,⁶⁴ te u Paviševićevom „Kratkopisu”,⁶⁵ a sasvim slične Kačićevim pjesmama su i dvije s dalmatinskog tla, koje su kasnije uvrštene u nova izdanja Kačićevog „Razgovora”.⁶⁶ Izvan franjevačkog kruga Kačićev uticaj se osjeća naročito u Ivanošićevim dvjema deseteračkim pjesmama,⁶⁷ a do izvjesne mjere i u Došenovoj „Aždaji sedmoglavoj”. Mada je njena tematika izrazito religiozna, a stih osmerački, ipak se i ovdje našlo izraza, kao što je: bojno kopje 8,⁶⁸ crna zemlja 93, rusa glava 102, britki mači 103, ljuta zmija 95, a i stihova, kao što su: još bo sunce ni danica / ne pomoli svoga lica 44; nek se piva i popiva 103 i sl.

Nešto je drukčiji slučaj s Katančićem, koji se gotovo čitavim svojim opusom i književnom orijentacijom odvađa od tradicija franjevačke književnosti. I mada je odsudno klasicistički pisac, očigledno je da je na njega uticala i dubrovačka književnost, čije neposredne odjeke nalazimo u jednom broju pjesama njegovih „Fructus auctumnales”, a jezički u sporadičnim ijekavizmima (v. npr.: bijelim 296, lijepo 296, pjesnika 297, pjene 299, milobijeli 300 i sl.⁶⁹). Međutim, i kod njega se sreće odjeka narodne poezije, pjesma „Plemenita horvatskog kraljevstva četa...” potpuno je u stilu i izrazu

⁶⁴ Puni naslov glasi: „Nadodañe glavni događaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga”, Pešta, 1768.

⁶⁵ Josip Pavišević pisao je pod pseudonimom don Ivan Zaničić, ali je, u stvari, slavonski franjevac. Puni naslov djela je: „Kratkopis poglavitiiji događaja sadašnje vojske među Marijom Terezijom kralicom od Mađžarske i Fridrikom IV kraljem od Brandiburske”, Pešta, 1762. Djelo je u stihu i prozi, upotrijebljen je deseterac, ali je jezik više pod uticajem franjevačkog koinea nego kod Kačića.

⁶⁶ Radi se o pjesmama „Pisma učinena svrhu diplome, koju daje cesar Matijaš Primorcem, Župlanom i Podjezercem, da unapridak nejamdu biti napastovani od Señana” od fra Jozepa Radmanovića, 1795. god., Šibenik, te „Pisma od Bosne i svetoga Jurja” od fra Frane Radmana s Muća, pisana kasnije, jer se prvi put štampa u izdanju iz 1801. (v. Matić T., n.d., str. XXXI—XXXII).

⁶⁷ V. Antun Ivanošić, Pisma, koju piva Slavonac uz tamburu a Ličanin odpiva, od uzetja turske Gradiške..., Zagreb, 1789; Pjesma od junačtva viteza peharnika, regementa ogulinskoga obrstara... u kritičkom izdanju Stari pisci hrvatski; Zgb., 1940, knj. XXVI, str. 243—252, 235—241). O Ivanošiću v. i R. Katičić, *Slavonski pabirci*, Kritika 17, Zgb., 1971, str. 283—285.

⁶⁸ Citiram prema drugom izdanju, Zagreb, 1865, a primjeri su normalizirani.

⁶⁹ U tom pogledu je naročito karakteristična pjesma Razgovor pastirski, koja je neke vrste pastoral, pa se i tematski vezuje jače za stariju dubrovačku tradiciju. (V. Stari pisci hrvatski, Zagreb, 1940, knj. XXVI, str. 299—305). Nisam uzimala u obzir Katančićev prijevod biblije s obzirom da je on završen i objavljen već početkom XIX v.

kopija junačke narodne pjesme, čak bez rime, i sa veoma mnogo izrazite frazeologije i obrta narodne epike. Međutim, ona je uglavnom ikavska, kao što su ikavske i ostale u grupi narodnih, pa i one osmeračke. Značajnije je, ipak, da se i u druge tipove pjesama izvršila infiltracija deseteračkog izraza, kao npr.: kolo (lijepo) vode 296, Valpovo grad bijeli 297, u gorici zelenoj 298, čorda brije 300, srid polja ravna 300, žarko sunašce 310, obrve crne 301, rujna zoro 319 i sl., ali se, s druge strane, ni u poeziji nije mogao sasvim osloboditi uticaja franjevačkog koine, pa se sreće i karakteristično scinim 310, pomrivo 311, za saraniti pošteno 302, majka poljubljena 306, bogu posvetilište 309, ime po kriposti slavno 311 i sl.

Raznovrsnost i miješanje uticaja kojima je bio podvrgnut Ka-tančičev jezik i stil, kao i njegova lična pjesnička orijentacija uti-cale su na dalji razvoj naddijalekatskog idioma koji se postepeno formirao kao jezički izraz većeg dijela hrvatske književnosti, prije svega proširenjem tematike i raznostranošću poetskih formi. Čak i na kajkavskom tlu pomenute deseteračke pjesme Tita Brezovačkog po leksici i frazeologiji, ali i po nizu fonetskih i morfoloških oso-bina uključuju se u krug literature koja već stoji vrlo blizu štokav-skom predstandardnom idiomu kakav je formiran u jednom dijelu franjevačke književnosti koncem XVIII v. U njima je zastupljen ikavizam sa nešto ijekavskog refleksa (v. vieka 7, pievaju 6, tjednu 9, ali i ziedova 4, vieliku 10⁷⁰), prelaz l u o (v. zanimio 9, dao 13, položio 13), djelimično izvršeno jotovanje (kao npr. veseļa 9, ufañe 10, zlameñe 10), izrazito štokavske morfološke inovacije, kao novi genitiv plurala (v. pušaka 9), -ov- u pluralskim padežima (v. gro-movi 10, dimove 10, topovi 10), novi pluralski padeži (v. s suzama 12, nama 6), zatim česta upotreba aorista, pa i imperfekta, iako ne uvijek korektna (v. milovaše 2, prosiše 9, zadobiše 9, digoše 10, za-ziva 11, ponoviste 12, govoraše 5 i sl.). Uz to se sreću karakteristič-ne fraze i leksika, kao: gdi 5, nitko 7, čobani 6, čestiti 7, vode kolo 2, gorke suze 4, uz gusle pievaju 6, glasom zavikoše 6, dobra srića biše 9, moju viru dajem 5, od današnjeg danka 6, poļe ravno 13 i sl. Iz samog teksta. T. Brezovačkog vidi se da se on inspirisao narodnom poezijom Kačićevim posredstvom, kao što je slučaj i s drugim po-menutim piscima.

Koncem XVIII i početkom XIX v. posredstvom franjevačke književnosti stvorio se na taj način jedan literarni koine koji je po svojoj rasprostranjenosti i relativnoj polivalentnosti bio sposoban da se uključi u one tokove koji su omogućili na zapadnom području srpskohrvatskog jezika stvaranje takvog idioma koji je poslužio Hrvatima kao osnova modernog standardnog jezika, dodirujući se u svojoj deseteračkoj varijanti sa Vukovom folklornom orijenta-cijom.

(Sarajevo, septembra 1972.)

⁷⁰ Primjeri se navode prema prvim izdanjima: T. Brezovački, Uzpo-minak prečastnoga upelavanja redovničke bratje od milosrdja zvane u iznova podignute kuće, iliti klostar ..., Zagreb, 1804; Pisma visoko rođenomu gospo-dinu baronu Juri Rosiću, Zagreb, 1805. Zbog malog broja, a i zbog toga što su specifični primjeri nisu normalizirani.

HERTA KUNA
JUGOSLAWIEN

**DER ANTEIL DER FRANZISKANERLITERATUR DES 18. JHS.
BEI DER SCHAFFUNG DER LITERATURSPRACHE IM
WESTLICHEN TEIL DES SERBOKROATISCHEN
SPRACHGEBIETES**

(Referat)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Tatsache, daß die Literatur der Gegenreformation im serbokroatischen Sprachgebiet in großem Maße an den Franziskanerorden gebunden war, hatte eine weitere Bedeutung für die Bewegungen auf der Ebene der Literatursprache. Ihrem Resultat nach beeinflussten diese Bewegungen wesentlich die Bildung des Vorstandardidioms, das zur Gestaltung der Standardsprache im westlichen Teil des serbokroatischen Sprachgebietes als Ausgangspunkt dienen sollte.

Die Einheitlichkeit der Franziskanerorganisation, die auch die Staatsgrenzen überschritt, ermöglichte die Bildung der literarischen Koine auf Grund der Interferenz sprachlicher Idiome der zentralen und ihr benachbarten Zonen, bei mehr oder minder intensiven Berührungen mit der ursprünglichen Volksliteratur, in erster Linie des Zentralgebietes. Außerdem trägt eine auf diese Weise entstandene literarische Koine durch ihre štokavische Basis — und das Štokavische ist der verbreitetste und zentrale Dialekt des serbokroatischen Sprachgebiete — auch ein gewisses Ansehen im Verhältnis zu anderen literarischen Koine in sich, ohne daß diese Basis, die im Ganzen gesehen keine ausdrücklich neuštokavische ist, die absolute Unvereinbarkeit mit den übrigen serbokroatischen Dialekten bedingt.

Vom rein linguistischen Aspekt aus kann man die Gestaltung und das Funktionieren dieser Koine, ihre Quellen und die Reziprozität der Einflüsse auf allen Sprachebenen verfolgen, obwohl diese Reziprozität auf der Ebene der Lexik und Phonetik am offensichtlichsten ist. Es ist nicht übertrieben zu sagen, daß sich in diesem Typus der Literatur, die bis zu einem gewissen Maße auch durch ihren Inhalt unifiziert ist, ein gemeinsamer lexikalischer Fonds enthüllt, und zwar besonders auf der Ebene der Lexik der Abstraktionen, und in einzelnen Texten auch die Erweiterung des lexikalischen Fonds der Lokalmundarten in der Richtung der interdialektalen Unifizierung der Literatursprache. Auf der Ebene der Phonetik ist zu bemerken, daß die Lokalmundarten der durch Tradition geheiligten Interferenz markantester phonetischer Eigenschaften im Wert einer labilen Norm der literarischen Koine untergeordnet ist.